

VLIV SPOLEČENSKÝCH ZMĚN NA PROSPERITU ČESKÝCH LÁZNÍ¹

Ivana Kraftová*, Miloš Charbuský, Martin Šmíd

Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní, *Ústav ekonomiky a managementu,
Ústav veřejné správy a práva

Abstract: *The paper focuses on the influence of social and economic changes upon the spa industry, which is linked with Czech society historically and therefore the legal regulation pays attention to this problem a lot. The objective of this paper is to prove the influence of changes in Czech Republic upon trends in the development of spa industry through selected quantitative descriptors and to evaluate the economic and financial situation of sample of spa economic entities.*

Keywords: *natural healing spas, Act on Spas, efficiency, financing, liquidity, profitability*

1. Úvod

České lázeňství patří k potenciální komparativní výhodě české ekonomiky. S ohledem na jeho vícenásobné ovlivňování ekonomického růstu ČR [4] je třeba pozitivně hodnotit současnou renesanci projevující se v pozornosti, která je uznání významnosti tohoto oboru ekonomických aktivit věnována.

Lázně jsou historicky spjaty s českou kotlinou a o jejich pozici – resp. o využívání přírodních zdrojů a zvláštních přírodních podmínek v oblasti lázeňství – svědčí množství historických pramenů stejně jako zákonné úpravy související s problematikou lázeňství, které jsou odrazem společenského vývoje sui generis.

Vzhledem k tomu, že české lázeňství je možné podle Weaverova členění [8], které zohledňuje jako klasifikační kritéria míru regulace a míru intenzity, zařadit do kategorie „DAT“ (Deliberate Alternative Tourism – vysoká míra regulace při současné nízké míře intenzity), nabývá právě vliv společensko-ekonomických změn v souvislosti s prosperitou českého lázeňství zásadního významu.

Přítom silná vazba léčebných lázní na rezort zdravotnictví (Weaverovo kritérium míry regulace) by mohla vést k očekávání, že k velkým změnám v počtu a vlastnické struktuře lázeňských subjektů ve vazbě na společensko-ekonomické změny nedošlo; naopak tyto změny by se mohly v různé míře projevat na kapacitě lázní (počet lůžek, počet lékařů), počtu a struktuře pacientů (struktura jednak domácích a zahraničních, jednak podle úhrady); tlumícím faktorem by v tomto směru mohla působit nízká intenzita (druhé Weaverovo klasifikační kritérium).

Prosperitu léčebných lázní a současně jeho udržitelný rozvoj může ovlivnit změna životního stylu a nového pojetí části lázeňských produktů (od léčebně rehabilitačních k relaxačním, rekondičním a wellness) spolu se změnou ekonomického systému, systému řízení a financování. Všechny tyto faktory se ve svém důsledku odrážejí v ekonomických ukazatelích každého jednotlivého subjektu lázní, proto je třeba provést rovněž finanční analýzu (alespoň určitého vzorku) jednotlivých ekonomických subjektů na základě účetních a statistických dat.

¹ Příspěvek byl zpracován v souvislosti s řešením komparativní výzkumné studie „Lázeňství jako segment ekonomiky České republiky a Japonska“ realizované v návaznosti na bilaterální smlouvu o vzájemné spolupráci mezi japonskou Matsumoto University a Univerzitou Pardubice.

Záměrem tohoto článku je posoudit v kontextu historických souvislostí a právní úpravy oblasti českého lázeňství dopad společensko-ekonomických změn z přelomu tisíciletí na jeho současnou ekonomickou situaci, a to na základě vybraných kvantitativních deskriptorů a vybraných ukazatelů finanční analýzy.

2. Historický a právní vývoj českého lázeňství

Předpokládá se, že léčebné koupele a pitné kúry byly na našem území užívány již v době, kdy na něm od čtvrtého století před n. l. až po 8. století žili Keltové, Germáni a první Slované. O lázeňství v tomto období však nejsou žádné další prameny. S největší pravděpodobností však k tomu docházelo čistě nahodile a v prostředí bez stálého lázeňského zařízení. Rovněž pro další staletí nám chybějí písemné i archeologické doklady o existenci objektů a postupů, které by mohly nést označení lázeňské léčby. To nebylo dáno tím, že by v českých zemích nebyly léčivé zdroje (prameny), které by mohly být využívány při léčení zdravotních potíží, jako spíše tím, že chybělo společenské a ekonomické zázemí, které by umožňovalo jejich trvalé a cílené využívání.

Takové využívání lze pozorovat až od 12. století; klášter založený v druhé polovině zmíněného století v Teplicích s téměř stoprocentní jistotou záměrně využíval horkého vyvěrajícího pramene ve stabilně udržovaném prostředí. Věrohodné písemné prameny o využívání lázní pak máme až ze 14. století, např. zmínka o Teplicích v „Kronice české“ Přibíka Pulkavy. [1] Větší rozmach lázeňství lze potom pozorovat až v období renesance. Ideový návrat k antice byl též v českém prostředí doprovázen zvýšeným zájmem o zdraví a přírodu, rovněž tak snahou postihnout a využít účinek léčivých vod. Ty i v této době byly považovány za univerzální nástroj k překonávání téměř všech nemocí. První práce s daným zaměřením spadá svým vznikem do první poloviny 16. století. Roku 1522 vyšla v německém Lipsku vůbec nejstarší dochovaná monografie o českých lázních „*Tractatus de Termis carovi Quarti Imperatoris*“, věnovaná Karlovým Varům. Nejstarší česky vytištěnou prací se stala „*Kniha o vodách hojitelných neb teplicech moravských*“, vydaná v Olomouci roku 1580. Oproti svému názvu zachycuje ovšem i chladná zřídla a zaznamenává některé lázně na dnešním Slovensku a z českých Karlovy Vary. Od poloviny 17. století pak začínají být v rámci rekatolizačního hnutí u léčivých pramenů zřizovány kostely a poutní místa. O budování lázní se začíná zajímat také šlechta (např. částečně realizovaný záměr hraběte Františka A. Sporcka vybudovat koncem 17. století v Kuksu lázně se špitálem). Některé lázně v českých zemích se na přelomu 17. a 18. století stávají důležitými společenskými centry s mezinárodním dosahem. Jako příklad lze uvést Karlovy Vary, v nichž se roku 1711 léčil ruský car Petr Veliký. [7]

Největší rozkvět českých lázní je datován do 18. a 19. století a do začátku 20. století. Zmíněný trend byl podmíněn tím, že se lázně a léčebné prameny na základě vědeckých spisů dostávaly do všestrannějšího povědomí odborné lékařské veřejnosti i bohaté šlechtické klientely. Vycházela vědecká a popularizační díla jak v rámci českých zemích, tak celé středoevropské habsburské monarchie, případně v celoevropském kontextu. Za zakladatele české moderní balneologie můžeme považovat lékaře Franze Ambrose Reuse, který na přelomu 18. a 19. století působil v Bílině. Zkoumal a popsal zejména prameny v severních a západních Čechách, přičemž je analyzoval podle ve své době nejnovějších metod.

Na naprosté většině panství v českých zemích existovaly na sklonku 18. století lázně, byť malé a pouze s místním dosahem. Ve své většině již na počátku následujícího století zanikly. Zbývající se však na přelomu 18. a 19. století přeměnily již ve skutečná lázeňská zařízení, jak je známe dnes (např. Konstantinovy Lázně nebo Luhačovice). Rozvíjejí se i další léčebné postupy – slatinné zábaly a koupele (Třeboň), vodoléčba (Vincenc Priessnitz v Jeseníkách). [2] Rozmach českého lázeňství pokračuje až do vypuknutí první světové války, počet

návštěvníků stoupá, přičemž se postupně objevují i návštěvníci z nižších společenských vrstev, zlepšuje se také dostupnost lázní vlivem rozvoje železniční dopravy.

Do této doby také v zásadě neexistoval společný právní rámec českého lázeňství. Zákonné předpisy upravující tuto problematiku na českém území se objevují v druhé polovině 19. a na začátku 20. století. Pro oblast Čech byl vydán lázeňský zákon č. 38/1868 č.z.z., který upravoval postavení lázeňských měst Františkových Lázní, Karlových Varů, Mariánských Lázní a Teplic. Zákony pro Moravu a Slezsko měly obecnou povahu a byly vydány později, konkrétně pro Slezsko šlo o zákon č. 30/1907 s.z.z. a pro Moravu o zákon č. 49/1914 m.z.z.

Právní úprava vytvořená za Rakouska-Uherska byla přejata Československem tzv. recepčním zákonem č. 11/1918 Sb. a zůstala v zásadě beze změny. Po stagnaci způsobené první světovou válkou se české (nebo respektive tehdy československé) lázeňství začíná v druhé dekádě první republiky opět rozvíjet a stabilizuje se návštěvnost. Plány na další rozvoj českého lázeňství zhatil mezinárodně politický vývoj, který v roce 1938 přinesl zánik Československé republiky. V následujících letech německé okupace (1939-1945) se lázeňská zařízení dostala do situace jako za předchozí světové války. Lázeňské objekty sloužily mnohdy jako vojenské nemocnice, někdy v nich byly ubytovány přímo armádní jednotky. V době Protektorátu Čechy a Morava však byla také poprvé zakotvena ochrana léčivých zdrojů: dne 16. června 1939 bylo vydáno vládní nařízení č. 223/1939 Sb. o ochraně přírodních léčivých zdrojů. Při tehdejším ministerstvu sociální a zdravotní správy byl zřízen Inspektorát pro přírodní léčivé zdroje.

Významnou změnou právního postavení lázeňství bylo jeho znárodnění. To bylo uskutečněno zákonem č. 125/1948 Sb. o znárodnění přírodních léčivých zdrojů a lázní a o začlenění a správě konfiskovaného lázeňského majetku. Ten vstoupil v platnost 3. 6. 1948, ale retroaktivně k 1. 1. 1948 zestátnil přírodní léčivé zdroje, lázeňský majetek a jiný majetek související s přírodními léčivými zdroji (§ 1). Tím stát získal výhradní právo nakládat s přírodními léčivými zdroji a nabyt vlastnícké právo k lázeňskému a dalšímu majetku. Zastřešujícím předpisem pro zestátněné československé lázeňství se poté stal zákon č. 43/1955 Sb. o československých lázních a zřídlech. Proces etatizace byl završen podřízením veškerých lázeňských zařízení jedinému provozovateli: Československým státním lázním.

Přes nevýhody direktivního řízení však lázně postupně obnovily kvalitu poskytované léčebné péče. Byly využívány nejnovější poznatky o jejím zaměření a obnoven byl i důraz na vytváření kvalitního lázeňského prostředí. Vzhledem k finanční dostupnosti lázeňské péče převyšoval zájem o ni trvale kapacitu lázní. Nedochovalo však k výraznějšímu nárůstu zahraniční klientely, neboť náročnému zahraničnímu hostu nevyhovoval nízký a navíc unifikovaný standard ubytování, stravování i poskytovaných služeb. Ve všech československých lázních se tak například v roce 1960 z celkového počtu pacientů (283 010) léčilo jen necelých 6000 zahraničních hostů, přičemž za dalších sedm let jich bylo více jen o deset tisíc. Tento trend pokračoval i v následujících letech, takže třeba v roce 1985 ve všech lázních na území dnešní České republiky pobývalo 305 640 osob, z nichž však pouze 28 773 byli cizinci. [2] Změnila se také právní úprava: s účinností od 1. 7. 1966 byla zahrnuta do nového zákona č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu. V jeho rámci se lázeňství dotýkala především Hlava III: Přírodní léčebné lázně a přírodní léčivé zdroje (§ 43-51). Tento zákon sice platí dodnes, ale většina jeho ustanovení týkající se lázeňství byla zrušena a nahrazena novou úpravou v současném lázeňském zákoně (zákon č. 164/2001 Sb.).

3. Východiska a pojetí současné právní úpravy

Společenské změny od roku 1989 si vynutily změny právní úpravy i v oblasti lázeňství. Úprava však dlouhou dobu zůstávala součástí zákona o péči o zdraví lidu, byť tento prošel od

roku 1990 do přijetí nového lázeňského zákona v roce 2001 20 novelizacemi. Oblasti lázeňství se však během této doby dotkly pouze čtyři novely (konkrétně zákony 425/1990 Sb., 548/1990 Sb., 550/1990 Sb. a 161/1993 Sb.). Právní úprava lázeňství se tedy až do roku 2001 změnila jen nepatrně, přestože došlo za tu dobu k významné změně společenské situace a v oblasti lázeňství začínaly působit soukromé subjekty. Lze tedy konstatovat, že zastaralý právní rámec neodpovídal novým poměrům v odvětví a změna byla nezbytná, jak vysvětluje ostatně i důvodová zpráva k přijetí lázeňského zákona. [10]

Smyslem nové právní úpravy bylo v první řadě reagovat na společenské změny a vytvořit ucelenou zákonnou úpravu zabývající se lázněmi a přírodními léčivými zdroji. Úprava obsažená v zákoně o péči o zdraví lidu nemohla dále vyhovovat společenským požadavkům. Jedním z cílů úpravy bylo reagovat na trend zpřísnování ochrany léčebných lázní, lázeňských míst, přírodních léčivých zdrojů a zdrojů přírodních minerálních vod.

Změny provedené lázeňským zákonem také souvisí s přijetím vodního zákona (zákon č. 254/2001 Sb.), jehož vládní návrh byl zpracováván současně, a proto jsou úzce propojeny. Zatímco dosavadní právní pojetí přírodních léčivých zdrojů a zdrojů přírodních minerálních vod bylo takové, že tyto zdroje byly ve vlastnictví státu, což vycházelo jednak ze zákona o péči o zdraví lidu, tak ze stále platného zákona č. 125/1948 Sb. o znárodnění přírodních léčivých zdrojů a lázní a o začlenění a správě konfiskovaného lázeňského majetku, který mimochodem nebyl dosud zrušen, byť v současnosti nemá právní důsledky (neboť tento zákon má povahu de facto jednorázového znárodnovacího aktu).

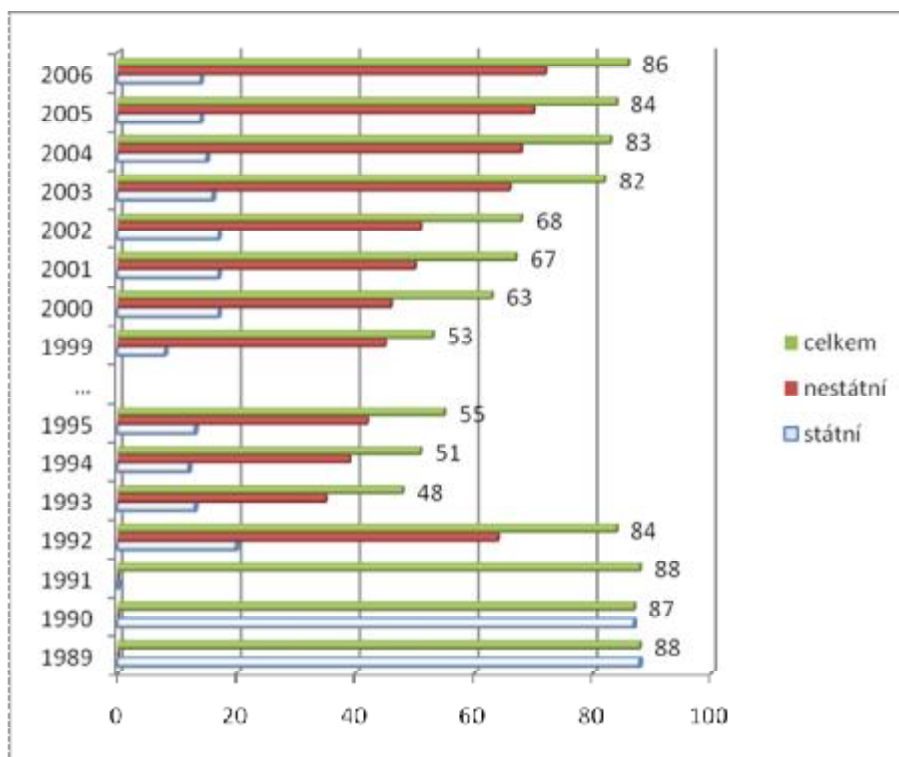
V této souvislosti dochází v právní úpravě k významné změně chápání vlastnictví přírodních léčivých zdrojů a zdrojů přírodních minerálních vod. Tyto zdroje již nemohou být podle nové úpravy předmětem vlastnictví, ale jsou (slovy důvodové zprávy k lázeňskému zákonu) považovány za tzv. „veřejný statek“, jehož využívání a ochrana je regulována státem. Tato úprava navazuje na vodní zákon, který ohledně povrchových a podzemních vod vytváří obdobnou právní konstrukci.² K využívání zdrojů zavádí lázeňský zákon povolovací režim. Zachovává také možnost odběru (veřejného užívání [3]) historicky volně přístupných zdrojů. Rozsah tohoto odběru nesmí přesáhnout 10 % vydatnosti zdroje, nejvýše však 6 l/min.

4. Kvantitativní ukazatele vývoje lázeňství v období 1989 - 2006

Společensko-ekonomické změny, které proběhly v České republice začátkem 90. let minulého století, zasáhly poměrně výrazně odvětví přírodního léčebného lázeňství. Sledujeme-li základní kvantitativní ukazatel tohoto odvětví v podobě počtu zařízení lázní, jsou patrné jednak změny v celkovém počtu (v období 1989 – 2006 jsou krajní hodnoty počtu téměř shodné 88, resp. 86 subjektů, přičemž v roce 1993 je vykázána minimální hodnota na úrovni 48 subjektů), jednak ve zvyšování podílu soukromých subjektů lázní (v roce 2006 jde o poměr 72 nestátních ku 14 státním zařízením), jak prokazuje graf č. 4.1.

² § 4 odst. 1 lázeňského zákona: *Přírodní léčivý zdroj podle § 2 odst. 1 a zdroj přírodní minerální vody podle § 2 odst. 2 (dále jen "zdroj") nejsou součástí ani příslušenstvím pozemků a nejsou předmětem vlastnictví.*

§ 3 odst. 1 vodního zákona: *Povrchové a podzemní vody nejsou předmětem vlastnictví a nejsou součástí ani příslušenstvím pozemku, na němž nebo pod nímž se vyskytují; práva k těmto vodám upravuje tento zákon.*

Graf č. 4.1: Vývoj počtu státních a nestátních léčebných lázní v letech 1989 – 2006 [9]

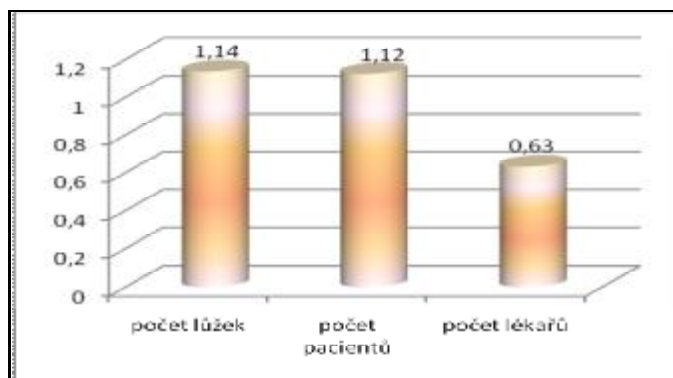
Data tabulky č. 4.1 zachycují vybrané kvantitativní deskriptory: lůžkovou kapacitu, počet pacientů a počet lékařů. Vybrána jsou pouze data z krajních let sledovaného období 1989 a 2006, která jsou doplněna o data roku s minimálním počtem ekonomických subjektů – léčebných lázní (1993) a rokem před vstupem ČR do EU (2003). Ukazuje se, že rok 1993 zaznamenává i v těchto parametrech nejnižších hodnot, přitom nejmenší pokles proti roku 1989 dosahuje lůžková kapacita (cca 82 % původní hodnoty), větší je pokles pacientů (necelých 79 % hodnoty roku 1989), velmi příkrý je však pokles počtu lékařů, který v roce 1993 nedosahuje ani 57 % roku 1989. Je třeba ale dodat, že i nadále dochází k posunům, např. v roce 2007 klesá počet lůžek na celkovou hodnotu 24 831, přičemž se mění i struktura lůžek – klesá počet lůžek pro komplexní lázeňskou péči o dospělé pacienty (o 1 248 lůžek), obdobně jako počet lůžek pro komplexní lázeňskou péči o děti a dorost (o 135 lůžek), naopak se zvyšuje počet lůžek určených ostatním návštěvníkům lázní (o 444 lůžek).

Tabulka č. 4.1: Vybrané kvantitativní deskriptory českých léčebných lázní

	1989	1993	2003	2006
počet lůžek	22 702	18 587	25 058	25 771
počet pacientů	291 041	229 802	298 994	327 078
počet lékařů	512,6	290,5	365,2	324,1

Pramen: [9]

Porovnání bazických indexů sledovaných deskriptorů 2006/1989 však ukazuje, že se situace v českých lázních zlepšila – zvýšil se počet lůžek i počet pacientů, avšak přes určitý nárůst počtu lékařů tato hodnota se zdaleka neblíží původní hodnotě – viz graf č. 4.2.

Graf č. 4.2: Bazický index 2006/1989 vybraných deskriptorů
(vlastní zpracování na základě [9])

Vývoj absolutních dat je možno doplnit i o poměrové ukazatele: v roce 1989 připadalo na 1 lékaře necelých 45 lůžek a 568 pacientů, zatímco v roce 2006 jsou to již 64 lůžka a 791 pacient na 1 lékaře.

5. Výkonnost lázeňství v letech 2002 - 2007

Struktura výkonů českých léčebných lázní (posuzováno v letech 2002-2007) se příliš nemění, ale i zde je možné zaznamenat určité změny. Bazický index počtu výkonů 2007/2002 vykazuje relativní stabilitu realizovaných minerálních a termálních koupelí (index 1,08), vodoléčby a masáže (index 1,04) a inhalace (index 0,94); viditelný pokles zaznamenávají rehabilitace (index 0,80), umělé koupele (index 0,85) a elektrofyziální výkony (index 0,88); naopak nezanedbatelný nárůst je možno vysledovat u peloidních výkonů (index 1,36), jiných výkonů (index 1,32) i ostatních výkonů s použitím přírodních léčivých zdrojů (index 1,14).

Konkrétní strukturu celkových výkonů léčebných lázní (na úrovni 18 563 428) podle jejich druhů v roce 2007 zachycuje v relativním vyjádření tabulka č. 5.1 (řazeno sestupně).

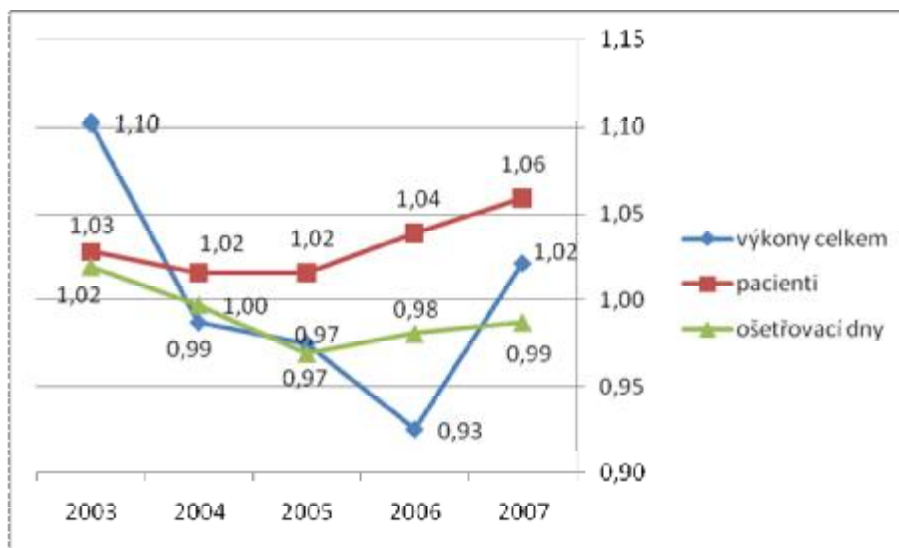
Tabulka č. 5.1: Struktura výkonů českých léčebných lázní v roce 2007

druh výkonu	%
vodoléčby a masáže	18,21
rehabilitace	18,15
jiné výkony	13,25
elektrofyziální výkony	11,75
minerální a termální koupele	11,72
ostatní výkony s použitím PLZ	9,38
inhalace	7,46
peloidní výkony	5,80
umělé koupele	4,28

Pramen: vlastní zpracování na základě [12]

Pro hodnocení výkonnosti českých léčebných lázní jako celku je vhodné posoudit i vývoj celkových výkonů v komparaci s vývojem počtu pacientů a počtu ošetřovacích dnů.

Jak je patrné z grafu č. 5.1, který prezentuje řetězové indexy let 2002-2007, dochází během sledovaného období v podstatě od roku 2002 do roku 2006 k trvalému poklesu výkonů léčebných lázní (zlom nastává v roce 2007), zatímco počet pacientů mírně roste (vyjma 2004/2003), vývoj ošetřovacích dnů vyznává jako nejstabilnější.

Graf č. 5.1: Řetězové indexy vybraných ukazatelů českých léčebných lázní v období 2002-2007 (vlastní zpracování na základě [12])

Z hodnot poměrových ukazatelů, které uvádí tabulka č. 5.2 lze odvodit, že v českém lázeňství se projevuje trvalý trend poklesu počtu ošetřovacích dnů na pacienta, relativně stabilní počet výkonů na ošetřovací den a od roku 2003 trvalý pokles výkonů na pacienta, což je spojeno jednak s trvalým nárůstem počtu pacientů, který převažuje nad spíše klesajícím počtem výkonů.

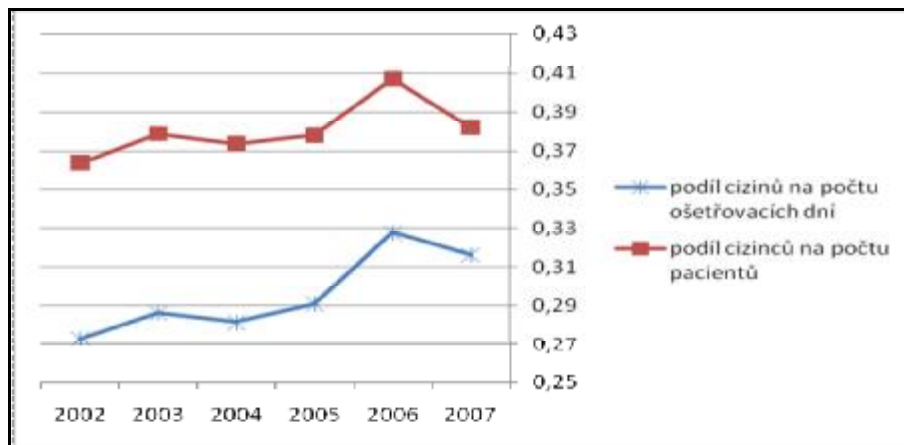
Tabulka č. 5.2: Vývoj vybraných poměrových ukazatelů českých léčebných lázní v období 2002-2007

rok	výkony na pacienta	výkony na ošetřovací den	ošetřovací dny na pacienta
2007	52,91	3,24	16,34
2006	54,87	3,13	17,53
2005	61,61	3,32	18,57
2004	64,22	3,30	19,47
2003	66,10	3,33	19,83
2002	61,67	3,08	20,00

Pramen: vlastní zpracování na základě [12]

České léčebné se tradičně vyznačují svým „evropským rozměrem“. Změna postavení ČR jako člena EU mohla znamenat zvýšení počtu zahraničních pacientů počínaje rokem 2004 a

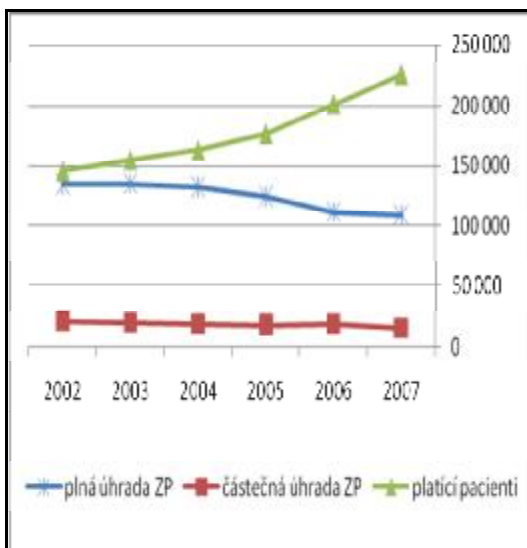
změnit tak jejich podíl na celkovém počtu pacientů, resp. jejich podílu na ošetrovacích dnech. Vývoj těchto parametrů v letech 2002-2007 je zachycen na grafu č. 5.2.

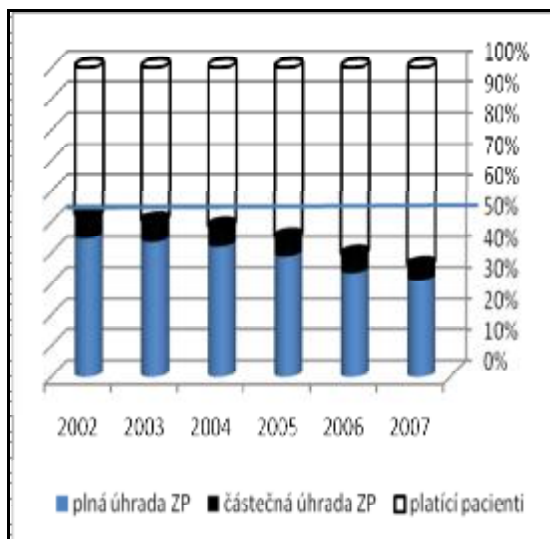
Graf č. 5.2: Podíl zahraničních pacientů českých lázní v letech 2002-2007 (vlastní zpracování na základě [12])

Z grafu č. 4.4 je zřejmé, že vývoj podílu počtu zahraničních pacientů a jejich podíl na počtu ošetrovacích dnů měl ve sledovaném období obdobný průběh. Oproti nárůstu v roce 2003 znamená rok 2004 mírný pokles, který je v následujícím roce eliminován, aby přešel v roce 2006 k prudkému nárůstu – ovšem spíše ve zkrácených lázeňských pobytech. Rok 2007 představuje poněkud překvapivě pokles podílu zahraničních pacientů, který je provázen obdobným vývojem v absolutních hodnotách: počet cizinců v roce 2005 = 120 474 osob, v roce 2006 = 134 803 osob, avšak v roce 2007 pouhých 133 962 osob, přičemž celkový počet pacientů z roku 2006 (331 311 osob) vzrostl v roce 2007 na 350 849 osob.

Poslední souhrnný pohled na české léčebné lázně se týká struktury pacientů podle způsobu úhrady lázeňského pobytu. Vývoj absolutních i relativních hodnot je prezentován v grafech č. 5.3 a 5.4.

Graf č. 5.3: Vývoj počtu pacientů českých lázní podle způsobu úhrady v letech 2002-07

Graf č. 5.4: Struktura pacientů českých lázní podle způsobu úhrady v letech 2002-07

(vlastní zpracování na základě [12])

Z grafů je možno zcela jasně odvodit zvýšení počtu platících pacientů, a to jak v absolutních počtech, tak z hlediska struktury pacientů. Rozsah pacientů s částečnou úhradou je možno označit za stabilní, počet pacientů, za něž platí plně lázeňský pobyt zdravotní pojišťovna, klesá, a to jak absolutně, tak relativně.

6. Ekonomické ukazatele vybraných lázní

Při analýze prosperity českých lázní lze zaměřit pozornost na různé ukazatele finanční analýzy včetně jejich vzájemných vazeb [5], [6]. V předložené analýze je pozornost zaměřena na oblast financování (ukazatel finanční páky), likvidity (běžné likvidity) a oblast rentability (ukazatele rentabilita kapitálu, rentabilita vlastního kapitálu a zisková marže). Čistě finanční ukazatele jsou při analýze výkonnosti firem doplněny kombinovanými finančně naturálními ukazateli, a to přidanou hodnotou vázanou na jeden výkon, produktivitou práce jako poměrem výkonů a přepočteného počtu pracovníků a finanční produktivitou měřenou podílem přidané hodnoty na jednoho pracovníka.

6.1 Popis vzorku analyzovaných léčebných lázní

Analýza vybraných ekonomických ukazatelů je provedena na datech roku 2006, využita jsou data ze zdrojů [11], [12]. Finanční ukazatele jsou uváděny v tis. Kč, údaje o pracovnících v průměrném přepočteném počtu, (Pozn. výkony v této části odpovídají účetnímu – výnosovému - pojetí výkonů, jde tedy o finanční nikoli výše aplikovaný statistický ukazatel).

Vzorek analyzovaných léčebných lázní zahrnuje 14 subjektů³, což představuje cca 16,5 % všech subjektů léčebných lázní; je to však více než 32 % všech léčebných lázní měřeno podílem na trhu podle počtu pacientů. Velikostní parametry ekonomického subjektu jsou jistě velmi významné z hlediska interpretace výsledků finanční analýzy. Základní velikostní ukazatele počet pracovníků, velikost celkového kapitálu (hodnota majetku) a podíl na trhu obsahuje tabulka č. 6.1, kde jsou data o analyzovaných lázních řazena sestupně podle podílu na trhu.

³ Anenské slatinné lázně, a.s.; Bohemia-Lázně a.s., LS Kriváň-Slovan; Bristol a.s.; Imperial Karlovy Vary a.s.; Lázně Luhačovice, a.s.; Lázně Teplice nad Bečvou, a.s.; Lázně Velichovky a.s.; Léčebné lázně Bohdaneč, a.s.; Léčebné lázně Jáchymov a.s.; Sanatorium Astoria a.s.; Savoy Westend Hotel s.r.o.; SCHROTH, s. r.o., Lázně Dolní Lipová; Sirmaté lázně Ostrož. Nová Ves, s.r.o.; THERMAL - F a.s., lázeňská léčebna – zde užito abecední řazení, které neodpovídá pořadí v tabulce 6.1

Tabulka č. 6.1: Velikostní charakteristiky zkoumaného vzorku léčebných lázní

subjekt	počet pracovníků	kapitál	počet pacientů	podíl na trhu podle počtu pacientů (%)
1	551	400 400	23 713	7,250
2	650	1 004 625	14 042	4,293
3	487	726 610	13 450	4,112
4	377	377 783	10 562	3,229
5	271	278 614	9 042	2,764
6	241	223 877	6 928	2,118
7	167	215 503	5 631	1,722
8	216	169 578	5 182	1,584
9	206	463 654	4 238	1,296
10	115	235 306	3 966	1,213
11	225	236 390	3 915	1,197
12	103	26 537	1 684	0,515
13	57	73 707	1 482	0,453
14	130	27 756	1 073	0,328

Pramen: [11], [12] a vlastní zpracování

6.2 Analýza financování a likvidity

Pro zachycení způsobu financování je využita finanční páka jako podíl celkového kapitálu a vlastního kapitálu. Při „ideálním“ poměru vlastního a cizího kapitálu 1 : 1 by hodnota takto vyjádřené finanční páky dosahovala hodnoty 2. Průměrná hodnota na úrovni 2,06 vyznívá velmi dobře. Přitom maximální hodnota dosahuje 8,21 (v tomto případě hodnota cizího kapitálu převyšuje hodnotu vlastního více než sedmkrát, což je beze sporu rizikovým faktorem stability), minimální hodnota se nachází v záporných číslech (hodnota – 0,86), což je způsobeno zápornou hodnotou vlastního kapitálu, resp. víceletou dosahovanou ztrátou. Rozšíříme-li určenou referenční hodnotu 2 na interval (1;3) pak nad tímto intervalem se nacházejí pouze 2 subjekty, pod ním pouze 1. Lze tedy konstatovat, že léčebné lázně dokážou rozumně pracovat s cizím kapitálem a zachovávají si rozumnou stabilitu i věřitelské riziko.

Z hlediska hodnocení běžné likvidity jako „nejměkčího“ ukazatele likvidity, který poměruje veškerá oběžná aktiva a krátkodobé závazky vypadá situace daleko hůře. Zjednodušíme standardní hodnotu, která bývá uvažována v rozsahu hodnot 1,5 až 2,5 [5], na referenční hodnotu 2 a opět rozšíříme referenční hodnotu na interval od 1 do 3 jako při hodnocení finanční páky. I v tomto případě průměrná hodnota na úrovni 2,09 vyznívá velmi dobře, přesto však při detailním pohledu je patrné, že situace je horší. V případě běžné likvidity se nachází 5 lázeňských subjektů nad hodnotou 3 (maximum 4,66) - tuto situaci je možné hodnotit jako výraz neefektivnosti, ať už ve struktuře oběžných aktiv převažují peníze, pohledávky či zásoby - ; 5 lázeňských subjektů naopak nedosahuje hodnoty 1 (minimum 0,39), tj. nastává u nich nebezpečí insolvence. Pouze 4 lázeňské subjekty jsou z hlediska tohoto ukazatele finančně zdravé.

6.3 Analýza rentability

Rentabilita je analyzována jako poměr zisku k výkonům (zisková marže), k celkovému kapitálu (čistá produktivita kapitálu) a k vlastnímu kapitálu (zhodnocení investic vlastníků). Ze zpracovaných dat vyplývá, že 5 ze 14 subjektů dosahuje záporné rentability (v jednom případě u rentability vlastního kapitálu vychází matematicky kladná hodnota, protože jde o

podíl záporné hodnoty vlastního kapitálu a ztráty). Nejvyšších hodnot rentability dosahují spíše střední (podle tab. 5.1 v pořadí 8. a 10.) lázeňské subjekty.

Průměrná hodnota ziskové marže je 4,8 % (necelých 5 Kč na 100 Kč výkonů), přičemž maximální dosahovaná hodnota je 25,4 %, tj. více než 5,3krát více; minimální hodnota představuje 8,6 % ztrátu.

S údaji o finanční páce (viz výše) korespondují i výsledky rentability kapitálu celkového a vlastního. Průměrný poměr zisku po zdanění a celkového kapitálu dosahuje poměrně nízké hodnoty 2,6 % (maximum 15,3 % znamená cca šestinásobek průměru; minimum je záporná hodnota – 4,1 %).

Průměrná hodnota rentability vlastního kapitálu je na úrovni 7,4 % (lze porovnat výnosnost vkladů v bankách nyní na úrovni převyšující ve vybraných případech 3 %), tu převyšuje maximální hodnota rentability vlastního kapitálu cca 3,5 krát. Minimální hodnota této rentability odráží 6 % ztrátu.

6.4 Analýza výkonnosti

Pro analýzu výkonnosti byly zvoleny tři ukazatele, jejichž vrchol představuje finanční výkonnost měřená jako přidaná hodnota (PH) na jednoho pracovníka (P), jež má dvě multiplikační komponenty míru přidané hodnoty (PH) na výkonech (V) a výkonovou produktivitu práce, jak zachycuje vzorec 5.1:

$$\frac{PH}{P} = \frac{PH}{V} * \frac{V}{P} \quad /5.1/$$

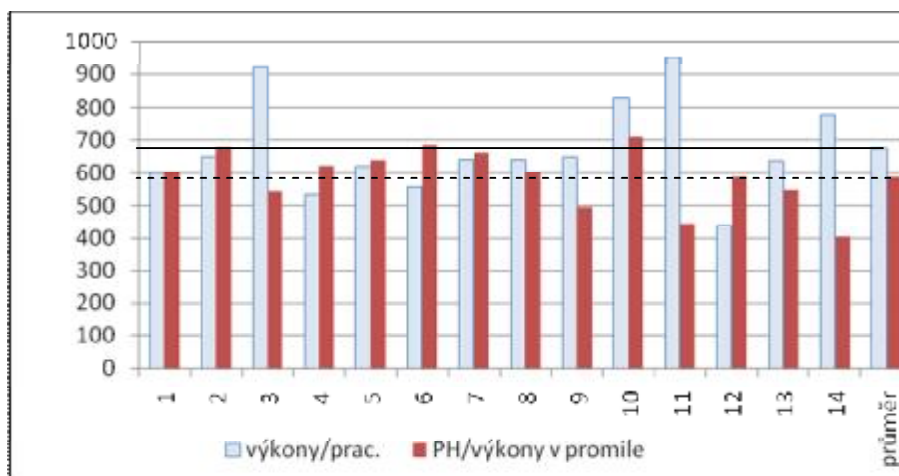
Průměrná finanční výkonnost hodnocených subjektů představuje úroveň cca 390 tis. Kč na pracovníka, přičemž maximální hodnota se přibližuje 600 tis. Kč na pracovníka, minimální hodnota jen mírně převyšuje 250 tis. Kč na pracovníka. Údaje o finanční výkonnosti jednotlivých lázní zachycuje tabulka č. 6.2. Z ní je patrné, že úroveň finanční výkonnosti nekoreluje s velikostí podílu na trhu.

Tabulka č. 6.2: Finanční výkonnost hodnocených lázeňských subjektů

označení subjektu	PH/P	označení subjektu	PH/P
1	362,670	8	382,699
2	438,180	9	322,067
3	502,066	10	590,470
4	330,830	11	420,040
5	396,941	12	257,631
6	378,303	13	349,121
7	422,778	14	311,408

Pramen: [11], [12] a vlastní zpracování

Graf č. 5.1 ilustruje, jak je ovlivňována finanční výkonnost jednak mírou přidané hodnoty na výkonech, jednak výkonovou produktivitou práce. To je zejména patrné, porovnáme-li vztah mezi mírou přidané hodnoty na výkonech a výkonovou produktivitou práce, např. u subjektu č. 3 versus č. 10; nebo č. 7 versus č. 11.

Graf č. 5.1: Porovnání úrovně výkonové produktivity práce míry přidané hodnoty na výkonech (vlastní zpracování na základě [11], [12])

Z uvedené analýzy zaměřené na finanční výkonnost lázeňských subjektů plyne, že tato oblast je velmi variabilní a jistě by si zasloužila podrobnějšího zkoumání, a to jak z hlediska komponent přidané hodnoty, tak z hlediska struktury pracovníků s vazbou na jednotlivé kategorie výkonů.

7. Závěr

České lázeňství během svého dosavadního vývoje prošlo několika zásadními rozvojovými fázemi. Každá z nich měla svá specifika léčebná, společenská i ekonomická. Východiska pro zatím poslední vývojovou etapu vytvořily společensko-ekonomické změny, probíhající v České republice na počátku 90. let minulého století. Měly i své odpovídající právní vymezení.

Postupně došlo ke stabilizaci lázeňství a k vytvoření podmínek k jeho dalšímu rozvoji. Ke konci sledovaného období (1989-2006) se jeví počet státních a nestátních léčebných lázní jako ustálený.

Kvantitativní ukazatele celého odvětví ukazují na jisté trendy – např. pokles počtu ošetrovacích dnů na pacienta, pokles výkonů na pacienta, zvyšování počtu pacientů-samoplátců, a to při nárůstu pacientů a výkonů celkem. Jsou nejen odrazem endogenního vývoje odvětví samotného, ale rovněž odrazem společensko-ekonomických změn sledovaného období.

Provedená ekonomická analýza vzorku lázeňských subjektů dokládá, že bez ohledu na tržní podíl zvládají jednotlivé lázně své finanční a ekonomické situaci více méně dobře. Jisté problémy lze spatřovat v jejich likviditě, značné odchylky vykazuje vyhodnocení rentability v podobě ziskové marže. Finanční výkonnost v daleko vyšší míře pozitivně ovlivňuje produktivita práce než míra přidané hodnoty na výkonech.

Do budoucna je třeba věnovat odvětví lázeňství pozornost nejen jako odvětví s vícenásobným vlivem na makroekonomické ukazatele, ale i jako prvku, který dynamizuje ekonomiku regionů svými multiplikačními efekty a který je spjat s výraznými dopady sociálního charakteru s ohledem na demografický vývoj.

Použitá literatura:

- [1] BUDINSKÁ, J., ZERJATKE, P.: *Kapitoly z dějin lázeňství*. Teplice: Regionální muzeum v Teplicích, 2006, 164 s. ISBN 80-85321-43-2.
- [2] BUCHAROVIČ, S., WIESNER, S.: *Encyklopedie lázní a léčivých pramenů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 464 s. Praha: Libri, 2001. ISBN 80-7277-049-7.
- [3] HENDRYCH D. et al.: *Správní právo – obecná část*. 6. vydání. Praha: C.H. Beck a. s., 2006, 861 s. ISBN 80-7179-442-2.
- [4] KRAFTOVÁ, I.: Economic and social connections of spa treatment at development of regions of the CR. In: *Business and Economic Development in CEE: Implications for Economic Integration into Wider Europe*, Brno: Brno University of Technology, Faculty of Business and Management, 2001, s. 265-275. ISBN 80-86510-05-0.
- [5] KRAFTOVÁ, I.: *Kapitálová síla a výkonnost podniků v regionálním kontextu*. Vědecké spisy FES. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2003, 170 s. ISBN 80-7194-622-2.
- [6] MIHÁLIKOVÁ, E.: Tvorba modelu rentability celkového kapitálu. In: *Trendy v systémech riadenia podnikov. Herlany: TU Košice, 2002, s. 198-201*. ISBN 80-7099-911-X.
- [7] KRÍŽEK, V.: *Obrazy z dějin lázeňství*. Praha: Libri, 2002, 264 s. ISBN 80-7277-092-6.
- [8] WEAVER, D. B.: A broad context model of destination development scenarios. In: *Tourism Management* 21 (2000) s. 217 – 224. ISSN 0261-5177.
- [9] ČSÚ, Zdravotnictví, tabulky 22-1 (1989-1992); 23-1 (1999-2006); 23-2 (1999-2006); 24-1 (1990-1998); 24-2 (1992-1995); 24-3 (1995-1998) /vyžádaný materiál/
- [10] Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o přírodních léčivých zdrojích, zdrojích přírodních minerálních vod ryzích, přírodních léčebných lázních a lázeňských místech a o změně některých souvisejících zákonů (lázeňský zákon). [cit. 2008-10-22] dostupné na WWW:
<<http://www.sbirka.cz/VK-DEMO/01-164.pdf>>
- [11] Účetní závěrky hodnocených léčebných lázní příslušných let.
- [12] UZIS, Roční výkaz o činnosti lázeňských zařízení L(MZ) 2-01 za roky 2002, 2003, 2004, 2005, 2006 a 2007; souhrn za ČR

Kontaktní adresa:

doc. Ing. Ivana Kraftová, CSc.
Ústav ekonomiky a managementu
Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní
Studentská 84
532 10 Pardubice
Email: ivana.kraftova@upce.cz

PhDr. Miloš Charbuský, CSc.
Ústav veřejné správy a práva
Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní
Studentská 84
532 10 Pardubice
Email: milos.charbusky@upce.cz

JUDr. Martin Šmíd
Ústav veřejné správy a práva
Univerzita Pardubice
Fakulta ekonomicko-správní
Studentská 84
532 10 Pardubice
Email: martin.smid@upce.cz